

TIETOA RIKOKSEN UHRIN OIKEUKSISTA

Tähän esitteeseen on koottu asioita, joista rikoksen uhrilla on oikeus saada viranomaisilta tietoa. Tiedot voivat vaihdella uhrin tarpeiden, henkilökohtaisten olosuhteiden ja rikoksen luonteen mukaan. Yhteystietoja ja linkkejä lisätietoihin löytyy esitteen lopusta.

1. Rikosilmoituksen tekeminen

On tärkeää, että rikoksen uhri ilmoittaa rikoksesta poliisille. Ilmoitus on tehtävä mahdollisimman pian, jotta rikos on helpompi selvittää. Myös vahingonkorvauksen saaminen voi edellyttää, että rikosilmoitus on tehty. Ilmoituksen voi tehdä esimerkiksi poliisille rikospaikalla, menemällä poliisiasemalle sekä vähäisissä rikoksissa myös internetissä tai puhelimitse. Uhrilla on oikeus saada tekemästään rikosilmoituksesta kirjallinen vahvistus.

2. Tuki rikoksen uhreille

Rikoksen uhri voi tarvita lääkärin apua tai muita sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita, kuten sosiaalipäivystystä, sairaalahoitoa sekä fyysistä ja psyykkistä kuntoutusta. Uhri voi käyttää näitä palveluja samoilla edellytyksillä kuin muut asiakkaat.

Monet järjestöt tarjoavat rikoksen uhreille tukea, neuvontaa ja ohjausta. Rikosuhripäivystys antaa kaikenlaisiin rikoksiin ja rikosprosessiin liittyvää apua sekä uhrin oikeuksien käyttämisen kannalta olennaista neuvontaa. Lähi-suhdeväkivallan uhrin voivat saada suojaa ja tukea turvakodeista, ja apua on tarjolla myös puhelin- ja avopalveluna. Joillakin paikkakunnilla on tarjolla erityistukea seksuaalirikoksen uhreille ja maahanmuuttajataustaisille naisille. Ihmiskaupan uhreille on erillinen auttamisjärjestelmä, johon he voivat päästä tietyillä edellytyksillä. Jos uhri antaa luvan, poliisi tai

muu esitutkintaviranomainen voi välittää hänen yhteystietonsa tukipalveluun, josta otetaan häneen yhteyttä.

Uhri voi käyttää tukihenkilöä rikosasian käsittelyn eri vaiheissa. Uhri voi pyytää tukihenkilöksi haluamansa henkilön. Esimerkiksi Rikosuhripäivystyksestä voi saada maksuttoman, tehtävään koulutetun tukihenkilön. Tukihenkilö saa olla läsnä kuulusteluissa ja oikeudenkäynnissä, mutta läsnäoloa voidaan joissakin tilanteissa rajoittaa.

3. Oikeudellinen apu

Uhrilla on oikeus käyttää oikeudellista avustajaa rikosilmoituksen tekemisessä, kuulustelussa ja oikeudenkäynnissä. Avustajana saa toimia asianajaja, julkinen oikeusavustaja tai luvan saanut oikeudenkäyntiavustaja.

Pieni- ja keskituloisilla voi olla mahdollisuus saada valtion oikeusapua. Tällöin avustajan palkkion maksaa osaksi tai kokonaan valtio. Oikeusapua voi hakea oikeusaputoimistosta tai käyttäen sähköistä asiointipalvelua. Uhri voi myös pyytää asianajo- tai lakiasiantointitoa hakemaan oikeusapua hänen puolestaan.

Tuomioistuimien voi määrätä uhrille oikeudenkäyntiavustajan ja tukihenkilön, jos kyseessä on lähisuhdeväkivalta, seksuaalirikos tai uhrin henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuva vakava rikos. Tällöin valtio maksaa palkkion uhrin tuloista riippumatta.

4. Uhrin suojeleminen

Joskus uhri voi altistua pelottelulle, kostotoimille tai rikosprosessista aiheutuville lisäkärsimyksille. Uhrin on syytä kertoa asiasta viranomaisille. Viranomaiset arvioivat, tarvitseeko uhri suojeleminen esitutkinnaissa ja oikeudenkäynnissä ja mitkä suojeleminenpiteet olisivat tarpeen. Arviointi tehdään yhteistyössä uhrin kanssa ja siinä otetaan huomioon uhrin henkilökohtaiset ominaisuudet, olosuhteet ja rikoksen laatu.

Uhrin voidaan joissakin tapauksissa kuulla oikeudenkäynnissä näkösuojan takana, videoyhteyden avulla taikka ilman syytetyn tai yleisön läsnäoloa. Uhrin kuulustelu voidaan joissakin tapauksissa tallentaa videolle ja tallennetta käyttää todisteena oikeudenkäynnissä, esimerkiksi silloin, jos uhri on alle 18-vuotias.

Uhrin yksityisyyden suojaamiseksi tuomioistuimien voi tietyn edellytyksin käsitellä asian ilman yleisön läsnäoloa sekä määrätä oikeudenkäyntiasiakirjat ja tuomion tarpeellisiin osiin salassa pidettäviksi. Uhri voi pyytää tätä tuomioistuimelta. Tuomioistuimien voi joissakin asioissa määrätä myös uhrin henkilöllisyyden pidettäväksi salassa. Tällaisia asioita ovat esimerkiksi seksuaalirikokset.

Tuomioistuimien harkitsee oikeudenkäynnin järjestelyt ja suojeleminenpiteet aina tapauskohtaisesti ottaen huomioon sen, ettei puolustukselle kuuluvia oikeuksia rajoiteta. Tuomioistuimen ratkaisu voi siten poiketa aiemmin tehdystä arviosta.

Vakavissa uhkatilanteissa uhri voi hakea yhteystietojen salaamista, turvakieltoa, lähestymiskieltoa taikka jopa nimen tai henkilötunnuksen muuttamista. Lisätietoja näistä saa viranomaisilta tai tukipalveluista. Jos lähestymiskiellon suojaama henkilö muuttaa toiseen EU-valtioon ja kokee tarvitsevänsä suoja-

myös siellä, hän voi pyytää lähestymiskiellon määränneeltä tuomioistuimelta eurooppalaista suojeleminenmääräystä.

5. Korvaukset

Uhrilla on oikeus rikosasian käsittelyn yhteydessä vaatia, että rikoksen tekijä korvaa aiheuttamansa vahingot. Uhrin täytyy ilmoittaa esitutkinnaissa tai viimeistään tuomioistuimelle vahingoista sekä siitä, vaatiiko hän tekijältä korvauksia. Uhrilla on oikeus vaatia korvausta esimerkiksi rikkoutuneesta tai kadonneesta omaisuudesta, lääkeliikkeen ja lääkärinluista, kivusta ja särystä sekä muusta tilapäisestä haitasta, pysyvästä haitasta ja ansionmenetyksestä sekä joissakin tapauksissa henkisestä kärsimyksestä.

Syyttäjä voi uhrin pyynnöstä ajaa korvausvaatimusta hänen puolestaan, jos asia on yksinkertainen ja selvä, ja syyttäjälle on toimitettu lasku, kuitti tai muu kirjallinen selvitys vaatimuksesta. Yleensä tällöin on kyse omaisuusvahingoista. Jos tuomioistuimien on velvoittanut rikoksentekijän maksamaan korvauksia, maksujärjestelyistä voi sopia hänen kanssaan tai korvausten perimisen voi antaa ulosottomiehen hoidettavaksi.

Rikoksen uhrilla voi olla oikeus saada korvausta kärsimästään vahingosta valtion varoista. Korvausta haetaan Valtiokonttorilta ja sitä maksetaan pääasiassa henkilövahingosta ja kärsimyksestä. Korvauksen saamiseksi uhrin täytyy ilmoittaa rikoksesta poliisille. Jos asia käsitellään tuomioistuimessa, uhrin on myös vaadittava siellä korvausta rikoksen tekijältä. Korvauksia voi yksittäistapauksessa saada myös vakuutusyhtiöltä tai Kelasta.

Jos rikoksen uhri kutsutaan asian selvittämiseksi tuomioistuimeen, hänellä on oikeus saada valtion varoista korvausta oikeuteen saapumisesta aiheutuneista kustannuksista.

Uhrille voidaan maksaa päivärahaa sekä korvausta matkakustannuksista ja taloudellisesta menetyksestä.

6. Tulkkaus ja asiakirjojen kääntäminen

Jokaisella on oikeus käyttää esitutkinnassa ja oikeudenkäynnissä suomea tai ruotsia. Saamelaisilla on kotiseutualueellaan oikeus käyttää saamen kieltä. Viranomaisen on tarvittaessa järjestettävä tulkkaus. Muunkielisen uhrin on saatava käyttää kaikissa rikoksen selvittämiseen liittyvissä tilanteissa kieltä, jota hän osaa. Tarvittaessa viranomaisen on järjestettävä uhrille tulkkaus jollekin hänen osaamalleen kielelle. Tulkkauksen järjestämisestä on huolehdittava esitutkinnassa ja oikeudenkäynnissä myös silloin, kun uhri on viittoma-kielinen tai tulkkaus on uhrin aisti- tai puhevian takia tarpeen. Tulkilla on vaitiolovelvollisuus. Tulkin palkkion maksaa valtio.

Uhri voi pyytää käännöstä tietyistä keskeisistä asiakirjoista. Käännös voidaan antaa suullisesti, kun oikeusturva ei vaadi asiakirjan kääntämistä kirjallisesti. Joissakin tapauksissa uhrille voidaan kääntää asiakirjan osa tai asiakirjasta tehty yhteenveto.

Esitutkinnassa uhri voi saada käännöksen rikosilmoituksen kirjallisesta vahvistuksesta, päätöksestä lopettaa esitutkinta ja tarvittaessa muusta asian kannalta olennaisesta asiakirjasta. Syyttäjältä uhri voi saada käännöksen päätöksestä olla nostamatta syytettä.

Tuomioistuimessa uhri voi saada käännöksen tuomiosta, istunnon aikaa ja paikkaa koskevasta ilmoituksesta sekä tarvittaessa muusta asian kannalta olennaisesta asiakirjasta.

7. Rikosasioiden sovittelu

Rikosasioita voidaan sovittaa, jos sekä uhri että epäilty suostuvat siihen. Lisäksi edellytetään, että epäilty vahvistaa pääasiat tapahtumien kulusta ja että sovittelu on uhrin edun

mukaista. Sovittelu on maksutonta ja aina vapaaehtoista, ja sen voi myös halutessaan lopettaa kesken missä vaiheessa tahansa. Koulutetut, vapaaehtoiset sovittelijat auttavat rikosasian osapuolia keskustelemaan tapahtuneesta ja sopimaan rikoksesta aiheutuneiden haittojen hyvittämisestä ja vahinkojen korvaamisesta uhrille. Palvelua saa sovittelutoimistoista kaikkialla maassa.

8. Asian käsittelyä koskevat tiedot

Rikoksen uhrilla on oikeus saada pyynnöstään tieto asian käsittelystä, tuomioistuinkäsittelyn ajasta ja paikasta sekä rikosasiassa annetusta tuomiosta. Lisäksi rikoksen uhrilla on oikeus saada tieto esitutkintaviranomaisen päätöksestä lopettaa esitutkinta sekä syyttäjän päätöksestä olla nostamatta syytettä.

9. Tieto vangin tai tutkintavangin vapautumisesta

Joissakin vakavissa rikoksissa uhrilla on oikeus pyynnöstä saada ilmoitus vangin tai tutkintavangin vapauttamisesta, karkaamisesta ja tietyn edellytyksin muusta vankilasta poistumisesta. Jos uhri haluaa saada ilmoituksen, hänen on kerrottava siitä esitutkintaviranomaiselle tai syyttäjälle. Esitutkintaviranomainen antaa tarkempia tietoja asiasta.

Tiedon saaminen edellyttää, ettei ilmoittamisesta arvioida aiheutuvan vaaraa vangin tai tutkintavangin hengelle tai terveydelle.

10. Muuta tietoa

Uhrin asema esitutkinnassa

Esitutkintaviranomainen antaa uhrille tarkempia tietoja kuulusteluun liittyvistä asianomistajan oikeuksista ja velvollisuuksista. Uhrin täytyy muun muassa kertoa rikoksesta ja mahdollisista vahingoista totuudenmukaisesti.

Viranomaisen menettelystä kanteleminen
Uhri voi kannella esitutkintaviranomaisen menettelystä, jos uhri katsoo viranomaisen toimineen virheellisesti tai laiminlyöneen tehtävänsä. Kantelu tehdään kirjallisesti joko siihen viranomaisen yksikköön, jossa menettelyvirheen katsotaan tapahtuneen tai ylemmälle viranomaiselle.

Syyttäjän päätöksestä jättää syyte nostamatta uhri voi kannella valtakunnansyyttäjälle, jolla on oikeus ottaa asia uuteen syyteharkintaan. Uhri voi kannella valtakunnansyyttäjälle myös muusta syyttäjän päätöksestä tai menettelystä, jota uhri pitää virheellisenä.

Uhri voi kannella viranomaisen menettelystä myös eduskunnan oikeusasiamiehelle tai valtioneuvoston oikeuskanslerille.

Menettelyt uhrin joutuessa rikoksen kohteeksi muussa kuin asuinvaltiossaan
Uhri voi saada tukea ja neuvontaa uhrien tukipalveluista, vaikka rikos olisi tehty toisessa valtiossa.

Jos uhri on joutunut rikoksen kohteeksi toisessa EU-valtiossa, esitutkintaviranomainen voi tietyissä tilanteissa siirtää sille tehdyn rikosilmoituksen tai aloittamansa esitutkinnan toisen EU-valtion viranomaiselle. Rikosilmoituksen siirtäminen edellyttää muun muassa, että rikos on vakava tai että uhri ei ole voinut tehdä rikosilmoitusta tekopaikan valtiossa. Vakavissa rikoksissa siirtoa harkitaan myös EU:n ulkopuolelle.

Yhteystiedot asiaa koskevia yhteydenottoja varten:

Yhteystietoja ja lisää tietoa:

- Poliisi: www.poliisi.fi, yleinen hätänumero: 112
- Tukipalvelut:
 - Rikosuhripäivystys: www.riku.fi, puh. 116 006
 - Turvakodit: www.nettiturvakoti.fi, www.thl.fi/turvakotipalvelut
 - Raiskauskriisikeskus Tukinainen: nettitukinainen.fi, www.tukinainen.fi, puh. 0800 97899
 - Ympärivuorokautinen tukipuhelin lähisuuhdeväkivallan uhreille: Nollalinja, puh. 080 005 005, www.nollalinja.fi
 - SERI-tukikeskukset seksuaalisen väkivallan uhreille: https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/vakivallan-ehkaisy/seksuaalivakivalta/seri-seksuaalivakivallan-uhritukikeskukset
- Esitteitä ja tietoa rikoksen uhreille: www.oikeus.fi
- Oikeusapu: www.oikeus.fi/oikeusapu
- Syyttäjä: www.syyttajalaitos.fi
- Tuomioistuimet: www.oikeus.fi/tuomioistuimet
- Rikosvahinkokorvaukset, Valtiokonttori: www.valtiokonttori.fi, puh. 0295 50 2736
- Sovittelu: www.thl.fi/sovittelu
- Kansalaisen palvelut kootusti: www.suomi.fi